

Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı

Mehmet GÜNEŞ¹, Tayfun ARSLAN²

Özet

Enerji konusunun uluslararası ilişkilerdeki yeri ve önemi her geçen gün artmaktadır. Fosil yakıtların ömrünün tükenmeye başlaması ve çevreye verdiği zararlar nedeniyle, yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının tartışıldığı bir ortamda; büyüyen ekonomilerin kalkınabilmeleri için önemli miktarda enerjiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle özellikle küresel ve bölgesel aktörler için küresel güç olma ve gücünü koruyabilme açısından enerji konusu önemli bir güç unsuru olmaya devam etmektedir. Özellikle petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları bakımından zengin olan ülkeler bu güç unsuru siyasi ve ekonomik baskı aracı olarak kullanmaktadır. Avrupa Birliği'nin (AB) bekası ve büyümesi için ihtiyaç duyulan enerjinin güvenilir kaynaklardan, kesintisiz bir şekilde ve makul fiyatlardan tedarik edilmesi, başka bir ifadeyle enerji güvenliği, Birliğin geleceği için vazgeçilmez bir unsur olarak görülmektedir. Bu nedenle AB enerji güvenliğinin sağlanması amacıyla yeni politikalar geliştirmektedir. AB özellikle enerji tedariki konusunda Rusya'ya önemli derecede bağımlıdır. Rusya ise enerjiyi bir siyasi ve ekonomik baskı aracı olarak kullanmakta; zaman zaman kesintilere giderek ve farklı fiyat politikaları uygulayarak Birliğin enerji güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Bundan dolayı AB, Rusya'ya enerjide olan bağımlılığını azaltmaya çalışmakla birlikte, enerji kaynak çeşitliliğini artırmanın yollarını aramaktadır. Türkiye tarihsel süreçte, Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgeleri ile siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini sürdürmektedir. Bu bakımdan Türkiye, AB'nin enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma ve enerji güvenliği konusunda, enerji kaynaklarının çıkarıldığı bölgeler ile enerji nakil güzergâhlarına olan yakınlığı sayesinde jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bir ülke konumundadır. Bununla birlikte, tarih boyunca stratejik önemi koruyan Doğu Akdeniz'de son yıllarda keşfedilen doğal gaz kaynakları, AB'nin enerji çeşitliliği politikaları ve alternatif enerji güzergâhları bakımından, Birliğin enerji güvenliğini destekleyebilecek önemli bir potansiyele sahiptir. Bu çalışmada önemi giderek artan enerji kaynakları konusu, AB-Rusya enerji bağımlılığı açısından ele alınmıştır. Bununla birlikte, AB'nin enerji kaynak çeşitliliği ve enerji güvenliğini sağlama açısından, alternatif bir enerji güzergâhı olarak Doğu Akdeniz'deki doğal gaz kaynaklarının gelecekte enerji dağıtım merkezi olması beklenen Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması konusu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye, Doğu Akdeniz, Enerji Kaynakları, Enerji Güvenliği, Enerji Politikaları

Triangle of European Union, Russia and Turkey on Energy Dependency and The Region of Eastern Mediterranean

Abstract

¹ Doç.Dr. Ufuk Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kamu Hukuku ve Siyaset Bilimi Öğretim Üyesi, mehmet.gunes@ufuk.edu.tr

² Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Uzmanı, tayfun.arslan@hgk.msb.gov.tr
Bu çalışma daha önce tamamlanan bir yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

The importance of energy as a subject in the world is getting more crucial. Growing economies demand more energy to be able to develop; while it is being discussed that we need renewable and sustainable energy resources due to the fact that fossil fuels run out and harm the environment. For this reason, energy has always been an important factor, especially for the global and regional actors to have and maintain power. Countries rich in energy resources such as oil and natural gas use this power factor as a political and economic pressure tool. For the European Union (EU) to be able exist and develop, supplying energy from reliable sources, uninterruptedly and with reasonable prices, that is called energy security, is seen as an essential element. Therefore EU develops new policies to guarantee its energy security. The EU is dependent to Russia in energy significantly. Russia has been using energy as a political and economic pressure tool by cutting the energy to Europe and price discrimination, which risks EU's energy security. Therefore EU is seeking ways to reduce the energy dependence to Russia and increase energy resources diversity. Throughout the history, Turkey has been maintaining political, economic, social and cultural relationships with Europe, Caucasus, Central Asia, Middle East and Eastern Mediterranean. In this regard Turkey is a geopolitically and geostrategically important country with its proximity to the energy rich regions and energy routes for the EU to reduce the energy dependence to Russia and to ensure the energy security. Besides the newly discovered natural gas resources in the Eastern Mediterranean, which has been keeping its importance historically, has a potential for supporting the EU's energy security related to energy diversity policies and alternative energy routes. In this study, the growing importance of energy resources in the context of EU-Russia energy dependence and transporting the Eastern Mediterranean natural gas resources to Europe through Turkey, a potential energy hub in the future, as an alternative to ensure the EU's energy resources diversity and energy security are the main discussion points.

Key Words: European Union, Russia, Turkey, Eastern Mediterranean, Energy Resources, Energy Security, Energy Policies

GİRİŞ

Hızla büyüyen uluslararası toplum, devamlı şekilde çeşitli kaynaklara olan ihtiyacı ile de bir arayış içerisinde. Ülkeleri birbirlerine yaklaştıran veya çatışmaya varacak derecede uzaklaştıran ana sebeplerin başında enerji kaynaklarına sahip olmak gelmektedir. Enerji alanlarına hâkimiyet kurma ile küresel güç olma arasında doğal ve yakın bir ilişki bulunmaktadır. İkinci Dünya savaşına kadar kömür sanayisi ile birlikte gelişen İngiltere karşısında; savaş sonrası petrol sanayisi ile üstünlüğü devralan Amerika Birleşik Devletlerinin (ABD) küresel güce dönüşmesi bu konuda verilebilecek bir örnektir. Petrol ve doğal gaz kaynaklarının sınırlı bir ömrünün kalması ve bu kaynakların dünya genelinde dengesiz bir şekilde dağılması nedeniyle, enerji arz güvenliği gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Enerjinin üretim aşamasından sonra ihtiyaç sahibi ülkelere ve bölgelere taşınması ve enerjinin güvenilir tedarikçilerden, makul fiyatlarla, sürekli bir şekilde ve kesintiye uğramadan temin edilemediği takdirde çeşitli enerji kesintileri ve problemler yaşanabilmekte ve bölgesel/küresel çapta krizler ortaya çıkabilmektedir.

Enerjinin elde edilmesi ve paylaşımı konusunda ülkeler gün geçtikçe birbirine karşı daha bağımlı hale gelebilmektedir. Bu durumda enerji sağlayan ülkeler bu bağımlılığı ekonomik ve siyasi bir güç olarak, enerji bağımlısı ülkelere karşı bir baskı aracı şeklinde kullanabilmektedir. Bu bağımlılıktan kurtulmak için tüketici konumundaki ülkeler ise yeni enerji tedarikçileri aramakta ya da farklı enerji kaynakları için enerji çeşitliliğine

başvurabilmektedir. Bağımlılıktan kurtulmak isteyen ülkeler ayrıca, enerji tasarrufu ve yenilenebilir enerji üretimi gibi alternatif politikalar izleyebilmektedir.

Bu çalışmada siyasi ve ekonomik açıdan önemi gittikçe artan, aynı zamanda büyük bir enerji tüketicisi konumundaki AB ile Türkiye'nin birlikte enerji tedarikçisi olan Rusya arasındaki enerji bağımlılık ilişkilerini, Türkiye açısından değerlendirerek muhtemel sonuçlarını açıklamak hedeflenmektedir. Araştırma alanında yer alan Türkiye'nin hem AB hem de Rusya ile önemli ekonomik ve siyasi ilişkileri vardır. Türkiye'nin son yıllarda yakınlaştığı Rusya bir taraftan farklı ülkelere farklı fiyat politikaları oluşturarak AB üzerindeki enerji silahını bir baskı aracı olarak kullanmakta, diğer taraftan Avrupa'ya enerji transferi sağlayacak alternatif boru hatları aracılığıyla eski Sovyet Bloğu ülkelerini devre dışı bırakarak bu ülkeleri kendisine bağlayacak politikalar izlemektedir.

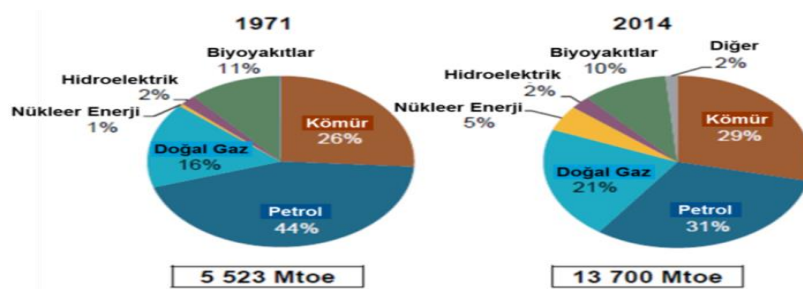
AB'nin enerjide Rusya'ya önemli derecede bağımlı olması, Birliği yeni ve alternatif enerji kaynakları ve güzergâhları aramaya zorlamaktadır. AB'nin Rusya ile kurduğu ekonomik ilişkilerin, son dönemde başta doğal gaz kesintileri ve Doğu Avrupa ülkeleriyle yaşanan sorunlar nedeniyle gerginleşmesi üzerine bu durumun siyasi ilişkilerine de yansımaları sonucu Birliğin enerji güvenliğini tehlikeye atmakla birlikte yeni enerji güzergâhları arayışı içinde olmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda, Doğu Akdeniz'de son yıllarda yapılan doğal gaz keşiflerinin, Avrupa Birliğinin ihtiyacını karşılamakla birlikte Türkiye'nin de içinde yer aldığı bölgede dengeleri değiştirebilecek bir potansiyele sahip olabileceği düşünülmektedir. Özellikle bölgede menfaatleri olan bölgesel/küresel güçlerin bu keşiflerden pay alma çabaları sebebiyle bölge ülkelerinin ulusal çıkarlarını destekleyen siyasi, askeri ve ekonomik politikaları farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeple yeni enerji alanı ilan edilmesi üzerine Türkiye açısından Doğu Akdeniz'in, devam eden AB üyelik sürecini ve önemli ekonomik ilişkileri olan Rusya ile olan ilişkilerini ne şekilde etkileyebileceği ile birlikte yakın vadedeki olası tehditler ve fırsatların tekrar analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan, enerjide işbirliği yapan Doğu Akdeniz'e komşu olan ülkelere Yunanistan, İsrail ve Mısır arasında gelişen Doğu Akdeniz'de enerji alanındaki ilişkilerin Türkiye'nin millî menfaatlerine ne kadar uygun düştüğünün incelenmesi de önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin Rusya'ya enerji olan bağımlılığına karşı Türkiye ile nasıl bir işbirliği sağlayabileceği ve bu konuda tarafların ne tür politikalar takip edebileceğine ilişkin değerlendirme ve tespitler yanında Doğu Akdeniz ile Avrupa Birliği bölgesinde uluslararası siyasetin gelecekte nasıl şekilleneceğine dair tahmin ve analizlerde bulunulacaktır.

Küresel Enerji İhtiyacının Genel Görünümü

Enerji, olmadan varlığımızı sürdüremeyeceğimiz, stratejik öneme sahip bir ihtiyaçtır. Enerji; aydınlatma, soğuğa karşı korunma, insanların ve malların taşınmasının yanı sıra; tarım, sanayi ve hizmetler gibi ekonominin tüm sektörlerini destekleyen en önemli gereksinimdir. Tüm dünyada toplumların artan enerji ihtiyaçlarının karşılanması için yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Enerji kaynakları tasnif edilirken genellikle fosil yakıt olarak bilinen, ham petrol, taş kömürü, doğal gaz gibi doğadan doğrudan çıkarılan kaynaklar birincil enerji kaynakları olarak tanımlanmakta ve bunlardan üretilen diğer ürünler ise ikincil enerji kaynakları olarak ifade edilmektedir. Ayrıca güneş, hidroelektrik, rüzgâr, biyo yakıtlar, jeotermal, dalga ve gel-git türünden olanlar yenilenebilir enerji kaynakları arasında yer alırken diğerleri ise yenilenemeyen sınıfta bulunmaktadır (Pamir, 2016: 45-47).

İhtiyacı ve temini gittikçe artış gösteren enerjinin dünyada tüketiminin zaman içerisinde nasıl değiştiğine ilişkin olarak “Uluslararası Enerji Ajansı”(IEA) verileri incelendiğinde, 1971-2014 yılları arasında dünya toplam birincil enerji arzının 2.5 katına çıktığı görülmektedir (Şekil 1). Diğer yandan bu dönem içerisinde petrolün dünyada arzı, %44'ten %31 seviyesine kadar düşüş gösterse de, petrolün hala en çok kullanılan yakıt olarak yerini koruduğu görülmektedir. Kömürün payı ise bu dönemde Çin'deki ekonomik büyümeye bağlı tüketimden de etkilenerek, 1971 yılından bu güne %29 seviyesine kadar ulaşmış ayrıca doğal gaz arzı %16'dan %21 seviyesine, nükleer enerji ise %1'den %5 seviyesine kadar yükselmiştir (<https://www.iea.org/publications>, 2016):

Şekil 1. Enerji Kaynağına Göre Toplam Birincil Enerji Arzı (1971-2014)

Enerjiye olan ihtiyaç sebebiyle ticaret bölgelerinin ve ülkelerin enerji üretme potansiyelleri, hem kapasitelerini ve hem de ihtiyaç ve eksikliklerini ortaya koymada önemli bir veri sunmaktadır. Eurostat verilerine göre; dünya genelinde toplam birincil enerji üretimi 2013 yılında 13.594 Mtoe³ ulaşırken, aynı yıl AB'de üretilen enerji miktarı 790 Mtoe olarak

³ Mtoe : Million Tonnes of Oil Equivalent (Bir milyon ton petrolün yakılması sonucu elde edilen enerji miktarı)

kaydedilmiştir. 2003-2013 yılları arasında dünya küresel birincil enerji üretimi %32 oranında artış gösterip bu dönemde Çin'in üretimi %84, Endonezya'nın %80 oranında artarken; Türkiye'nin üretim artış oranı ise %34'te kalmıştır. AB ise tükenen enerji kaynakları nedeniyle üretimindeki %16'lık bir düşüşle üçüncü sırada yer almıştır. 2013 yılı verileri ile dünya enerji üretiminin yaklaşık %72'lik kısmını gerçekleştiren “Gelişmiş Ülkeler Grubu” (G20) arasında yer alan Çin (2.565 Mtoe), ABD (1.881 Mtoe) ve Rusya'nın (1.340 Mtoe) ile her biri tek başına AB'den daha fazla miktarda enerji üretirken Türkiye ise 32.3 Mtoe enerji üretimi ile ancak Japonya'yı (28 Mtoe) geride bırakabilmiştir (<http://ec.europa.eu/eurostat>, 2018):

Tablo 1. Ülkelerin Birincil Enerji Kaynağı Üretimi, 2013 (Mtoe)

	Üretim (Mtoe)	Kömür ve Linyit (Mtoe)	Enerji Türü			
			Petrol (% cinsinden birincil üretim)	Doğal Gaz	Nükleer Enerji	Yenilenebilir ve Artık
AB-28	790.4	19.7	9.1	16.7	28.6	25.9
Dünya	13 594.1	29.1	31.0	21.4	4.8	13.7
Arjantin	71.4	0.1	42.3	45.3	2.3	10.0
Avustralya	343.9	76.7	5.8	15.2	0.0	2.3
Brezilya	252.9	1.3	43.5	7.1	1.5	46.5
Kanada	435.1	8.1	44.9	30.0	6.2	11.0
Çin	2 565.7	73.8	8.2	3.9	1.1	12.9
Hindistan	523.3	45.5	8.2	5.5	1.7	39.0
Endonezya	460.0	61.1	9.2	13.7	0.0	16.0
Japonya	28.0	0.0	2.0	9.8	8.7	79.6
Meksika	216.5	3.5	69.3	18.7	1.4	7.1
Rusya	1 340.2	13.7	39.1	42.0	3.4	1.7
Suudi Arabistan	614.5	0.0	89.1	10.9	0.0	0.0
Güney Afrika	165.7	87.5	0.1	0.6	2.2	9.5
Güney Kore	43.5	1.9	1.4	1.0	83.1	12.7
Türkiye	32.3	48.5	7.3	1.4	0.0	42.8
ABD	1 881.0	25.4	25.3	30.1	11.4	7.8

Ülkelerin enerji üretim ve tüketimleri birlikte incelendiğinde, AB'nin ürettiğinden daha fazla tükettiği; Rusya'nın ise ürettiğinden daha az tükettiği ve ihracata yöneldiği görülmektedir. Dünya genelinde petrol ve kömür hâkim enerji kaynağı olarak öne çıkarken; AB'nin ise bu kaynaklara yeterince sahip olmadığı ve nükleer enerji ile yenilenebilir enerjinin ilk iki sırada yer aldığı görülmektedir. Bu konuda hazırlanan tabloda 2003 ile 2013 yılları arasında tüketebildiğinden daha fazla enerji üreten ülkelerin Kanada, Endonezya, Rusya, Suudi Arabistan, Güney Afrika ülkeleri olduğu ve sonuç olarak Dünyanın enerji ihtiyacının ise on yıl içerisinde yaklaşık üçte bir oranında arttığı görülmektedir (<http://ec.europa.eu/eurostat/>, 2018):

Tablo 2. Ülkelerin Değişen Enerji Ticareti, 2003-2013 (Mtoe)

	Üretim		İthalat		İhracat		Toplam İç Tüketim	
	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013
AB-28	937.1	790.4	1 349.6	1 441.8	446.5	533.4	1 803.5	1 666.6
Dünya	10 268.5	13 594.1	3 913.0	5 202.9	3 863.0	5 248.6	10 340.9	13 541.3
Arjantin	86.1	71.4	1.9	16.7	26.0	4.7	60.9	80.6
Avustralya	254.1	343.9	28.1	50.9	167.7	260.6	109.5	129.1
Brezilya	178.3	252.9	46.7	74.8	21.6	29.1	199.0	293.7
Kanada	384.1	435.1	73.5	78.1	209.9	262.7	248.4	253.2
Çin	1 397.7	2 565.7	136.6	551.9	96.5	48.0	1 426.7	3 009.5
Hindistan	379.0	523.3	116.2	327.1	16.4	72.4	471.7	775.4
Endonezya	255.2	460.0	35.1	55.5	123.8	301.3	165.7	213.6
Japonya	96.8	28.0	430.5	454.8	6.2	17.8	510.5	454.7
Meksika	229.1	216.5	26.7	54.8	102.5	76.5	149.2	191.3
Rusya	1 119.5	1 340.2	28.7	27.4	486.8	620.3	645.3	730.9
Suudi Arabistan	506.4	614.5	2.8	24.8	391.7	444.6	112.6	192.2
Güney Afrika	153.4	165.7	22.8	35.1	54.1	54.9	117.7	141.3
Güney Kore	34.9	43.6	204.2	291.0	32.0	56.9	198.7	263.8
Türkiye	24.1	32.3	54.4	95.6	3.1	8.9	74.2	116.5
ABD	1 655.8	1 881.0	714.9	582.5	85.8	274.2	2 255.9	2 188.4

Dünya genelinde enerji tüketimi 2013 yılında yaklaşık 13.500 Mtoe olarak kaydedilirken, G20 ülkeleri bu tüketim miktarının %79'unu doğrudan kendileri üstlenmiştir. Bu dönemde dünyada %31'lik bir tüketim artışı yaşanırken; Japonya, AB ve ABD'de 2003 yılından bu yana en düşük enerji tüketimi 2013 yılında yaşanmıştır. Diğer taraftan bu dönemde Çin'de %111, Suudi Arabistan, Hindistan ve Türkiye'de ise %50'nin üzerinde bir tüketim artışı gözlemlenmektedir (Eurostat, 2017).

2014 yılında Çin'in dünya toplam birincil enerji tüketimindeki payı %22, ABD'nin ise %16 olmuştur. Başka bir ifadeyle ABD, dünya nüfusunun sadece %4'üne sahipken, tek başına dünya enerjisinin %16'sını tüketmektedir. Diğer taraftan, Çin dünya nüfusunun %19'una sahipken küresel enerjinin %22'sini, Hindistan ise toplam dünya nüfusunun %18'ine sahipken toplam enerjinin %6'sını tüketmektedir.

Benzeri sonuçları destekleyecek şekilde ABD Enerji Enformasyon İdaresinin (EIA) 2016 yılı verilerine göre, dünya genelinde enerji talebi "Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü" (OECD) dışı ülkelerde, özellikle de Asya ülkelerinde, son otuz yılda oldukça hızlı bir artış göstermiştir. Aynı şekilde 2012-2040 arasında OECD ülkelerindeki enerji tüketimi artışının %18 olacağı tahmin edilirken, OECD dışı ülkelerdeki bu artış oranı %71 olarak öngörülmektedir. OECD dışı bölgedeki enerji tüketimi ilk defa 2007 yılında, OECD ülkeleri toplamını aşmış ve 2012 yılında dünya genelindeki enerji tüketiminin %57'si gibi yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. 2040 yılına kadar ise bu oranın %70 seviyesine ulaşması beklenmektedir (EIA, 2018).

Dünyada Enerji Arz Güvenliği

Günümüzde enerji temini, hızla sanayileşen dünya genelinde ülkelerin ekonomilerini sürdürebilmeleri için son derece hayati bir hale gelmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak ülkeler artan enerji ihtiyaçlarını makul fiyatlardan, yeterli miktarlarda, kesintisiz bir şekilde ve güvenilir kaynaklardan karşılamak istemektedirler. Bununla birlikte ülkeler enerjide, dışa bağımlılıklarını azaltmayı ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi de hedeflemektedirler. Özellikle enerji verimliliğinin artırılması, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme, çevre kirliliğinin azaltılması ve iklim değişikliği ile mücadele gibi öncelikler de günümüzde enerjide dikkate alınan konular arasındadır.

Enerjinin en uygun şekilde temin edilmesine yönelik AB Komisyonu tarafından hazırlanan “Enerji arz güvenliği için bir Avrupa stratejisine doğru” başlıklı Yeşil Kitap’ta gittikçe önem kazanan enerji arz güvenliği kavramı; *“Toplumun tümünün iyiliği ve iyi işleyen bir ekonomi için sürdürülebilir gelişme hedefi çerçevesinde bütün tüketiciler için her fiyatta enerji ürünleri pazarına kesintisiz fiziki erişim sağlamak”* olarak tanımlanmaktadır (Taştan, 2013: 4). Uluslararası Enerji Ajansı ise enerji güvenliğini, enerji kaynaklarına kesintisiz bir şekilde ve makul fiyatlardan erişebilme olarak tanımlamaktadır. Enerji güvenliği, ulusal çıkarlar açısından enerji üreten ülkeler için bir pazarlık ya da tehdit aracı olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin, Türkiye açısından doğal gaz ithalatında İran’a olan bağımlılık öncelikle bir tehdit oluşturabilirken; İran’a alternatifi olarak Rusya’ya yönelmesi ayrıyeten bir pazarlık ve indirim unsuru olarak da kullanılabilir. Bu şekilde Türkiye, her iki ülkeyle gerçekleştirdiği enerji ticaretinde belli zamanlarda indirim talep ederek daha ucuza doğal gaz temin etmeye çalışmaktadır (Çomak v.d., 2015: 10).

1973 dünya petrol kriziyle birlikte ortaya çıkan ve günümüze ulaşan enerji güvenliği modeli, öncelikle petrol kaynaklarının üretici ülkeler üzerinden nasıl dağıtılacağı ile de ilgilidir. Günümüzde artık enerji güvenliği konseptinin tüm enerji altyapısı ve tedarik zincirini de kapsayacak şekilde geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple dünyada her gün yaklaşık 40 milyon varil yük taşıyan tankerler okyanusları aşmakta olup, bu miktarın 2020 yılına kadar 67 milyon varile kadar ulaşması beklenmektedir (Yergin, 2006: 78-79).

Enerjide karşılıklı bağımlılık ve artan enerji ticareti, tedarik zinciri içinde üretici ve tüketiciler arasında sürekli bir işbirliği ve pazarlık yapılmasını da gerektirmektedir. Dünya genelindeki pazarların birbirine gün geçtikçe daha çok entegre olması ve buna bağlı olarak küresel ticaret hacminin hızla büyümesi nedeniyle enerji güvenliğinin ileride çok daha önemli hale geleceği

öngörülmektedir. Bunun bir örneği olarak Çin devleti; Afrika, Orta Asya ve diğer enerji zengini bölgeler ile doğrudan hükümetler arası ikili anlaşmalar yaparak enerjide uzun bir süre var olan pazara dayalı yaklaşıma karşı çıkmakta ve enerji güvenliğini ikili ülke ilişkisi şeklinde sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bu şekildeki bir ticaretin özellikle petrol, doğal gaz ve kömürün küresel çapta pazarlanan emtialar olması nedeniyle, bu tür özel anlaşmaların enerji piyasalarının düzgün bir şekilde işlemlerini zorlaştıracağı ve diğer tüm ülkeler için enerji güvenliğini tehlikeye atacağı sürülmektedir (Victor, Yueh, 2010: 62).

Avrupa Birliğinin Enerji İhtiyacı ve Rusya'ya Bağımlılığı

Küresel ticaretin en önemli üretim bölgelerinden biri olan AB'nin temel kuruluş amaçlarından ilki enerji kaynaklarının yönetimini birlik çatısı altında gerçekleştirmek ve ortak bir enerji politikası oluşturmaktır. Dünyada enerji kaynaklarının paylaşılmasına ilk örnek olarak, 1951 yılında "Avrupa Kömür Çelik Topluluğu", daha sonra da 1957 yılında "Avrupa Atom Enerjisi Kurumu" kurulmuştur. Dolayısıyla AB'nin temellerinin atılmasında, Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyacının karşılanması ve sürekliliğinin sağlanmasının çok önemli olduğu görülmektedir. ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan AB bölgesi, dünyada üretilen enerjinin yaklaşık beşte birini tüketmesine karşılık karşılığında sahip olduğu enerji rezervleri ise çok daha azdır. Bu nedenle enerjide büyük ölçüde dışa bağımlıdır. Ancak Birliğin buna karşın enerji karması olarak bilinen portföy çeşitliliğine de sahip olmaya çalıştığı görülmektedir. Avusturya'nın barajları, Polonya'nın kömür madenleri, Fransa'nın nükleer enerji santralleri, Kuzey Denizi'ndeki petrol kuyuları ile Hollanda ve Danimarka'nın doğal gaz sahaları AB içerisindeki enerjinin çeşitliliğe örnek gösterilmektedir.

AB kurulduğundan bu yana ne kadar çeşitlendirirse çeşitlendirsün ürettiğinden daha çok enerjiye ihtiyaç duymakta ve petrolü OPEC ülkeleri ve Rusya'dan; gazı ise Rusya, Norveç ve Cezayir'den satın almaktadır. Rusya tek başına AB genelinde tüketilen doğal gazın yaklaşık dörtte birini doğrudan sağlamaktadır. Üstelik Baltık üçlüsü olarak bilinen Estonya, Letonya ve Litvanya ile birlikte Finlandiya, Bulgaristan ve Macaristan'ın doğal gaz ihtiyacının yaklaşık tamamını Rusya karşılamaktadır. AB ülkeleri her geçen yıl artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak için ortalama yılda 350 milyar euro ödemektedir. Bu şekilde Birliğin enerji maliyetleri artmaya devam ederken enerji kaynaklarını ve tedarik kanallarını çeşitlendirmenin yollarını arayan AB'nin, gelecek için önemli hedefler koyarak üye ülkelerinin birlikte hareket etmesini sağlaması gerektiği görülmektedir (AB, 2012).

Tablo-3. AB'nin Rusya'dan Birincil Enerji Kaynağı İthalatı (2005-2015, %)

Yakıtlar	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Katı Yakıtlar	20.2	21.5	25.2	22.9	25.9	25.8
Ham Petrol	30.5	31.2	31.5	32.8	31.9	27.7
Doğal Gaz	34.6	32.1	27.6	28.3	32.4	29.4

(<http://ec.europa.eu/eurostat/>, 2017)

AB; ekonomik olarak büyümeye ve coğrafi olarak genişlemeye devam ettikçe Rusya'ya olan enerji bağımlılığı daha da artacak ve enerji kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde bu pazara ulaşması büyük önem arz edecektir. Bu sebeple AB, yalnızca Rusya ile değil, Körfez ülkeleri ve Kuzey Afrika gibi enerji üreticisi konumundaki diğer bölgelerdeki ülkelerle de işbirliği yapmak zorunda kalmaktadır. Birlik bununla birlikte, bir taraftan enerji kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla yenilenebilir enerji yatırımları yaparken, diğer taraftan enerji bağımlılığını azaltmak için yakın bölgesinde alternatif enerji alan ve tedarikçileri aramaktadır.

AB'nin enerji tüketim sektörleri incelendiğinde; bölge genelinde ulaşımda %33.2, sanayide %25.9, konutlarda %24.8 ve hizmet sektöründe %13.3 oranlarında enerji kullanıldığını görülmektedir (AB, 2014). AB, bu yüksek oranları azaltmak için 2020 yılına kadar enerji tüketim oranlarını %20'ye kadar azaltmayı taahhüt etmektedir. Başka bir imkân olarak son yıllarda Birliğin enerji tüketiminde fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynakları (hidroenerji, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi ve biyoyakıtlar vb.) tüketimine doğru bir eğilim içerisinde olduğu da gözlenmektedir (Eurostat, 2017).

AB'nin temel sorununun, enerjide Rusya, Kuzey Afrika, Norveç ve Orta Doğu gibi dış tedarikçilere bağımlılığından kaynaklanan yüksek ve değişken enerji fiyatları ile enerji arz kaynakları çeşitliliğinin yetersizliği olduğu düşünülmektedir. Aslında AB'nin SSCB dönemindeki soğuk savaş yıllarına dayanan enerjide Rusya'ya bağımlılığının yeni bir durum olmadığı ve Rusya'nın AB'nin enerji altyapısını kontrol etmek suretiyle bu bağımlılığı ekonomik açıdan kullanması biçiminde son dönemde uyguladığı bir politika olduğu da ileri sürülmektedir (Biresselioğlu, 2011: 30).

AB içindeki toplam enerji tüketimi 2016 yılında 1.606 Mtoe olarak kaydedilmiştir. Bölge ülkeleri içerisinde Almanya 1990'lardan itibaren enerji tüketiminde, tüm üyeler arasında %19.5 payla ilk sırada yer alırken Almanya'yı %15.5 ile Fransa ve %11.8 ile İngiltere takip etmektedir (Eurostat, 2017). AB'nin enerjiye bağımlılığı sebebi ile Rusya arasındaki

ekonomik ilişkilere bakıldığında, ilişkilerin önemli ölçüde enerji eksenli olduğu ve Rusya'nın büyük kaynaklara sahip bir enerji üreticisi iken AB'nin de genel anlamda tüketici konumunda olmasının doğal sonucu olarak, her iki gücün kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını gözeterek biçimde enerji alanında işbirliği yapmak istedikleri görülmektedir.

AB, ihtiyacı olan doğal gaz, petrol ve katı yakıtların yaklaşık olarak üçte birini Rusya'dan temin ederek enerjide önemli ölçüde Rusya'ya bağımlı hale gelmiştir. AB ülkelerinin son yıllardaki enerji bağımlılık oranının %54 gibi yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir (<http://ec.europa.eu/eurostat/>, 2018):

Tablo 4. AB Genel ve Çeşitli Ülkelerin Enerji Bağımlılık Oranları (2011-2015, %)

Ülkeler	2011	2012	2013	2014	2015
AB-28	54.0	53.4	53.1	53.4	54.0
Belçika	75.5	76.1	77.4	80.0	84.3
Almanya	61.6	61.3	62.6	61.7	61.9
Fransa	48.7	48.1	48.0	46.1	46.0
İngiltere	36.2	42.3	46.4	45.5	37.4
Yunanistan	65.1	66.5	62.2	66.2	71.7
Türkiye	70.7	75.3	73.3	74.8	77.5
GKRY	92.4	97.0	96.4	93.4	97.7

Enerjiye bağımlı olan AB, takip edeceği enerji politikası ve hedeflerini, 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile kesinleştirmiştir. Bu kapsamda AB, enerji alanında rekabetin artırılması ve çevrenin korunması amaçlarını da gözeterek; enerji piyasasında işlerliğinin temin edilmesini, enerji arz güvenliğinin sağlanmasını, enerji verimliliğinin teşvik edilmesini, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi ile birlikte enerji ağlarının birbiriyle bağlantısının oluşturulmasını hedeflemekte (AB Bakanlığı, 2014) ve ekonomik bütünleşmeyi tamamlayıp siyasi bütünleşmeyi pekiştirerek enerji politikalarının gerçekleşmesi için yeni enerji alanları olarak Doğu Avrupa, Kuzey Afrika ve Akdeniz'i kendi etki alanı içinde görmektedir (Güneş, 2016: 2).

Enerjiye bağımlı ancak yetersiz bir enerji üreticisi konumunda olan AB genelinde fosil yakıtlar ile nükleer enerjinin birincil enerji olarak 2004-2014 yılları arasındaki üretiminde düşüş gözlenmiştir. En büyük düşüş %52 oranında petrol ürünleri üretiminde yaşanırken, doğal gaz üretimi ise %42.9 oranda düşüş göstermiştir. Ancak aynı dönemde yenilenebilir enerji üretiminde %73.1 gibi yüksek bir oranda artış kaydedilmiştir. AB ve bazı ülkelerin 2014 yılındaki enerji kaynağına göre birincil enerji üretimine bakıldığında, nükleer enerji ve

yenilenebilir enerjinin ilk iki sırayı paylaştığı, bunu kömür, doğalgaz ve petrolün izlediği görülmektedir (<http://ec.europa.eu/eurostat/>, 2018):

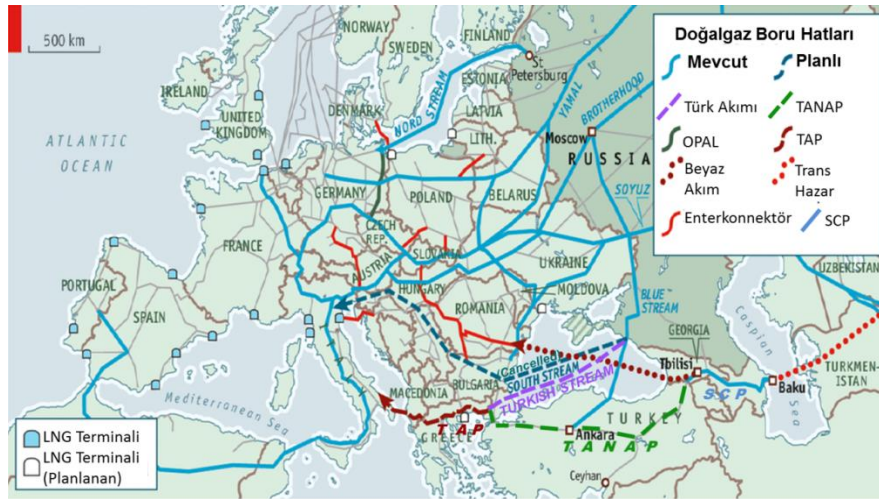
Tablo5. AB ve Bazı Ülkelerin Enerji Kaynağına Göre Birincil Enerji Üretimi (2014)

Ülkeler	Toplam Üretim (Mtoe)	Kömür (%)	Ham Petrol (%)	Doğal Gaz (%)	Nükleer Enerji (%)	Yenilenebilir Enerji (%)
AB-28	770.7	18.4	8.4	15.2	29.3	25.4
Belçika	12.2	0.0	0.0	0.0	71.2	23.4
Almanya	119.9	36.8	2.0	5.7	20.9	30.0
Fransa	135.9	0.0	0.6	0.0	82.8	15.5
İngiltere	107.6	6.3	35.6	30.6	15.3	9.0
Yunanistan	8.8	72.5	0.7	0.1	0.0	26.5
Türkiye	31.2	52.0	8.1	1.3	0.0	38.5
GKRY	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	94.2

AB'nin takip ettiği enerji politikaları arasında ihtiyaçlarını çok taraflı uluslararası enerji ticareti yoluyla güvenli bir şekilde karşılaması ve bunun için çok taraflı, uluslararası, şeffaf bir enerji ticaret sistemine ve bu sisteme ilişkin hukuksal düzenlemelere gereksinim duyduğu görülmektedir (Dursun, 2011: 149-150). Enerji ve çevre dostu politikalar AB açısından önemli bir tercihtir. Eğer AB yenilenebilir enerji kaynaklarından olan rüzgâr türbinleri ve güneş panelleri aracılığıyla bir enerji ağı oluşturabilirse, bu şekilde enerji maliyetleri düşürülebileceğine ve çevreye verilen zararların bir ölçüde azaltılabileceğine inanmaktadır. Fakat Avrupa'nın fosil yakıtlara karşı sürekli bir şekilde artan bağımlılığı ve aynı zamanda enerji maliyetlerinin yükselmesi, Birliğin iklim değişikliği politikalarının faydasından çok maliyetine odaklanmasına neden olmaktadır. Birlik içerisinde Almanya nükleer enerjiden vazgeçerek güneş ve rüzgâr enerjisine, Fransa nükleer enerjiye ve kaya gazına yönelmekte, Birlikten ayrılma kararı alan İngiltere ise kaya gazı ve nükleer enerji için çalışmalar yapmakta, İspanya büyük çapta güneş ve rüzgâr enerjisi üretmekte ancak yeterli bağlantı şebekesinin olmaması yüzünden Fransa'ya çok az bir kısmını ihraç edebilmektedir (The Economist: 2014).

Dünya enerji tüketiminde bölge olarak yaklaşık %50 gibi büyük bir orana sahip olan AB’de enerjinin, Birlik içinde kesintisiz dolaşımı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Özellikle Doğu Avrupa’ya enerji transferinin engellenmesini isteyen Rusya ile AB ülkelerinin ulusal hükümetleri ile ulusal devlet şirketleri ulusal enerji pazarlarının değerinin artması için sınır ötesi doğal gaz ve elektrik ticaretine sıcak bakmamaktadır. AB ayrıca Karadeniz’in altından Balkanlar’a ulaşacak olan Güney Akım konusunda Rusya ile anlaşmamıştır. Güney Akım’a göre daha küçük ve AB destekli TANAP projesi ise şimdilik sorunsuz bir şekilde ilerlemekte, bu projenin Güney Akım’ın başarısızlığından olumsuz etkilenen Macaristan ve Bulgaristan gibi ülkelere tahmini etkileri ise tam olarak bilinmemektedir (The Economist, 2015).

Diğer yandan 2014’de Litvanya’nın Norveç ile LNG anlaşması imzalayarak Baltık ülkelerine yetecek gaz terminali kurmasının ardından, diğer Baltık ülkelerinin Rusya’nın yeni fiyatına göre yüksek kalan LNG alımından vazgeçmesi üzerine Avrupa Birliği; Rusya karşısında bu gibi ülkelere boru ve elektrik nakil hatları inşa etmesi ve oluşturulacak çift yönlü transferi sağlayan enterkonnektörler vasıtasıyla sistemin işletilmesini sağlamasının daha doğru olduğunu düşünmektedir. Halen Avrupa coğrafyasında mevcut ve planlanan enerji hatları bu görüşü destekleyecek niteliktedir (<http://www.economist.com/node/>, 2018):

Şekil 2. Avrupa’daki Mevcut ve Planlanan Boru Hattı Güzergâhları

Dünyanın en büyük ticari pazarı olan AB, enerji bağımlılığını aşmak ve tedarik kanallarının güvenliği için, uluslararası arenada Birliğin çıkarlarını savunmayı amaçlayarak ülkeler arasında bir “Enerji Birliği”ni kurmanın yollarını aramaktadır. 1951 yılında altı ülkenin kurduğu ve AB’nin öncüsü niteliğinde olan AKÇT’den bu yana en tutkulu bir plan ve fikir olarak Avrupa Komisyonu’nun Enerji Birliği’nden sorumlu üyesi Maros Sefcovic tarafından

ortaya atılmıştır. AB içerisinde kurulmak istenen Enerji Birliği'nin temel amacı; hükümetlere kabul etmiş oldukları anlaşmaları uygulama konusunda baskı yapmaktır. Bu fikir karşısında Rusya'nın dev doğal gaz şirketi Gazprom, gücünü alternatif pazar bulmakta zorlanan Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde yoğunlaştırmayı düşünmektedir. Bazı ülkeler arasında örneğin, Polonya, doğal gaza Almanya'dan %40 daha fazla para ödemektedir. Bu tür ülkeleri yanına çekmek isteyen Rusya ile enerjide iyi ilişkilere sahip olan örneğin Macaristan ise AB içindeki "Enerji Birliği" planına pek sıcak bakmamaktadır. Fransa bir taraftan bu planı desteklerken, diğer taraftan komisyonun müdahil olduğu alanları sınırlamak istemektedir.

Rusya'nın AB'ye Karşı Enerji Politikaları

Eski SSCB ve yeni Rusya 1970'ler ve 1980'lerde dünya petrol üretiminde egemen olduğu gibi, 2006 yılında Suudi Arabistan'ı geçerek dünyanın en büyük petrol üreticisi konumuna gelmiştir (Goldman, 2008: 3-4). Rusya 1990'lı yıllarda hızla yayılan liberalleşme ile birlikte gerçekleştirilen özelleştirmeler sonrasında zenginleşen oligarkların üzerinde hükümet baskısını yoğunlaştırmış ve enerji şirketlerinde, hükümet kontrolü ele geçirmiştir (Hiatt, 2015: 221). Günümüzde enerji, Rusya ekonomisinde önemli bir güç olarak devlet gelirlerinin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu ülkenin ihracatının büyük bir kısmı enerji ürünlerinden oluşmaktadır. Diğer taraftan Sibiryâ bölgesindeki zengin enerji kaynaklarına sahip olan Rusya, dünyanın en büyük ikinci doğal gaz ve en büyük üçüncü petrol üretici ülkesi konumundadır. Benzer şekilde nükleer enerji üretiminde dünyanın en büyük üçüncü ülkesi olup nükleer enerji kapasitesini artırmaya devam etmektedir. Doğal gaz ihracatının dörtte üçü gibi büyük bir kısmını da boru hatları aracılığıyla Avrupa'ya gerçekleştirmektedir (Seta, 2015: 65). ABD Enerji Enformasyon İdaresi'ne (EIA) göre, Rusya'nın yıllık 515 milyar dolarlık ihracatının %70'ini petrol ve doğal gaz ihracatı oluşturmakta ve bu oran toplam bütçenin %52'sine karşılık gelmektedir. Avrupa'nın hâlihazırda Rusya'nın en büyük doğal gaz pazarı olması, Rusya'ya mutlak bir güç kazandırmaktadır. Enerji, Rusya'nın dış politikasının en temel ve vazgeçilmez unsurlarından biri olarak sadece en değerli ihracat kalemi olarak Rusya açısından talebin devamlılığı için değil, çevresindeki ülkelerin siyasi ve ekonomik bakımdan kontrolünü de elinde tutmak için kullanılmaktadır.

Enerjide güç olmak isteyen Rusya için Karadeniz Bölgesi, Doğu-Batı enerji koridorunun önemli bir parçası olarak görülmektedir. Rusya'dan Avrupa'ya ihraç edilen doğal gazın %80 oranındaki büyük bir kısmı Ukrayna üzerinden transit olarak iletilmektedir. Yeni hidrokarbon üreticisi konumundaki Hazar Havzası ülkeleri de Rusya gibi oluşturulacak yeni boru hatları aracılığıyla Batı pazarlarına ve özellikle AB bölgesine ulaşmaya çalışmaktadır (Dudău ve

Guedes, 2011: 1-28). Batının siyasi, teknik ve finansal desteğiyle, Rusya'nın içinde yer almadığı iki önemli boru hattı "Azerbaycan petrolünü Akdeniz'e taşıyan Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Güney Kafkas Boru Hattı olarak bilinen Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı" sırasıyla 2005 ve 2006 yıllarında tamamlanmıştır. AB tarafından desteklenen ve Hazar havzasındaki doğal gazı, Hazar Denizi, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üzerinden geçerek, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Avrupa'ya ulaştırması planlanan Nabucco Projesi ise 2013 yılında iptal edilmiştir. Ancak Nabucco'ya alternatif olarak Trans-Anadolu Projesi ve Trans-Adriyatik Projesi gündeme gelmiştir. Rusya ise bu gelişmelere Karadeniz'in altından geçmesi planlanan ancak bu defa 2014 yılında iptal edilen 63 milyar metreküp kapasiteli olarak planlanan "Güney Akım Projesi" ile karşılık vermeye çalışmıştı. AB'nin karşı çıkması üzerine bu projeye alternatif olarak "Türk Akımı" projesi gündeme gelmiştir. Türkiye ve Rusya arasında 2016 yılında bu projenin imzaları atılmıştır. Rusya, ayrıca AB'nin artan doğal gaz ihtiyacını karşılamak için 2011 yılında devreye giren Kuzey Akım- 1 hattına paralel olarak, yine Baltık Denizi'nin altından geçecek Kuzey Akım- 2 boru hattını kurmayı önermiştir. AB ülkeleri ise şimdilik bu teklife enerji bağımlılığı daha da artması açısından tereddütle bakmaktadır (Bilgesam, 2016: 1-2).

Birliğin son zamanlarda yaklaşık 327 milyar metreküp civarında olan doğal gaz ihtiyacının 2020 yılında 413 milyar metreküpe kadar çıkabileceği tahmin edilmekte ve 2030 yılına kadar %80'e varan oranlarda doğal gaz bağımlısı olacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle AB'nin, Rusya'nın istediği Güney Akım boru hattı yerine, yakın dönemde tamamlanması planlanan ve Avrupa'ya Kafkaslardan Türkiye aracılığıyla yılda yaklaşık 10-20 milyar metreküp doğal gaz taşınması beklenen ve toplam maliyeti 40 milyar doları bulacak yaklaşık bin 850 kilometresini oluşturan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ve Avrupa bölümünü oluşturacak Trans-Adriyatik Boru Hattını (TAP) uygun görerek Avrupa Yatırım Bankası 5 Şubat 2018'de gerekli kredinin ilk bölümünü onaylamıştır.

Rusya'nın doğal gaz kaynakları, AB enerji diplomasisinde önemli bir diyalog konusu olmaktadır. AB'nin, Rusya'nın petrol ve doğal gaz kaynaklarına olan büyük ölçüdeki bağımlılığının kısa zamanda sona ermeyeceği ve yakın gelecekte de devam edebileceği düşünülmektedir (Tablo 7). Bu bağımlılığın enerji karmaları ve üye ülkelerin coğrafi konumları açısından değerlendirildiğinde ülkeden ülkeye göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Rusya'dan Almanya'ya uzanacak olan Kuzey Akım 2 boru hattı gibi yeni projelerin ise, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak yerine daha da artıracığı öngörülmektedir (AB, 2016).

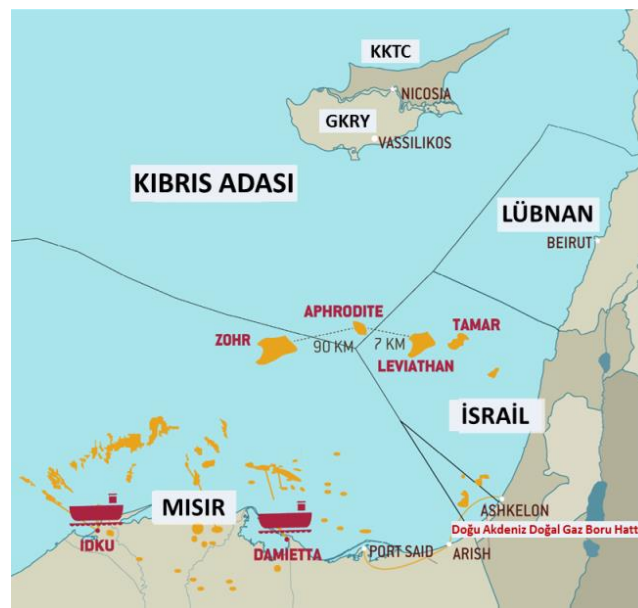
Türkiye'nin Enerjiye Bağımlılığı ve Koridor Özelliği

Türkiye'nin enerji fakiri bir ülke olarak tamamen dışa bağımlı olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 2015 yıllık doğal gaz tüketiminin 48.8, AB'nin ise 426.3 Bcm (Milyar metreküp) olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin 2015 yılında tükettiği enerji kaynakları arasındaki sıralama doğal gaz %30.2, petrol %30.1 ve kömür %27.3 şeklinde olmuştur. Aynı yıl içinde sanayi ve ulaşım sektörlerindeki hızlı artışın bir sonucu olarak Türkiye'nin büyüyen ekonomisi için petrol ve doğal gaz ithalatına bağımlı olduğu görülmektedir. Türkiye, ekonomik kalkınmasını destekleyen doğal gaz ithalatında Rusya'ya %55.1, İran'a %16.2, Azerbaycan'a %12.8; LNG ithalatında ise Cezayir'e %8.1 ve Nijerya'ya %2.9 oranında bağımlıdır (IEA, 2016). Türkiye ihtiyacı olan petrolün çok azını üretebilmekte ve büyük bir oran olan %98.2'lik kısmını ithal etmektedir (Pamir, 2016: 77).

Enerji üretim sorunu olan Türkiye, jeopolitik açıdan ve bulunduğu coğrafya bakımından önemli bir özellik olan enerji kaynakları ile bu enerjiye ihtiyaç duyan AB ülkeleri arasında bir köprü niteliğindedir. Türkiye, coğrafi konumu sayesinde Hazar Havzası ve Orta Doğu enerji kaynaklarının başta Avrupa olmak üzere uluslararası enerji piyasalarına aktarılmasında koridor görevi görmektedir. AB'nin enerji güvenliği konusunda Türkiye ile jeopolitik konumu nedeniyle işbirliği yapma potansiyeli oldukça yüksektir. Özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan ile Kerkük-Yumurtalık petrol boru hatları ile Türk Boğazları özellikle Avrupa'ya ve uluslararası pazarlara güvenli petrol taşımacılığında stratejik açıdan önemli bir konuma sahiptir. Bu konumu sebebiyle Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ile Azerbaycan'ın Şahdeniz sahasında çıkarılan doğal gazı Avrupa'ya taşımak amacıyla, Gürcistan sınırından Türkiye'ye gelmesi ve Yunanistan ile Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya taşınması planlanmaktadır. 2015 yılında başlatılan projedeki mevcut ortaklık payları SOCAR % 58, BOTAŞ % 30 ve BP % 12 olacak şekildedir (TANAP, 2015). Ayrıca Rusya tarafından Avrupa'ya uzanacak Güney Akım Projesi'nin 2014 yılında iptal edilmesi üzerine, bu projeye alternatif olarak Rusya'daki doğal gaz rezervlerini doğrudan Türkiye doğal gaz dağıtım şebekesine bağlamak suretiyle Yunanistan üzerinden Avrupa pazarına ihraç edilmesine olanak sağlayacak Türk Akımı projesi 2017 yılı içerisinde Rusya parlamentosu tarafından onaylanmış ve projeye hız kazandırılmıştır (Turkstream, 2017).

Doğu Akdeniz Bölgesindeki Enerji Kaynakları

Dünyada yeni enerji kaynak ve alanları büyük bir hızla araştırılırken Doğu Akdeniz’de İsrail’in Gaza Marine ve Mari-B sahalarında 2000 yılında başlayan doğal gaz keşiflerini, 2009 yılında Tamar (280 milyar metreküp) ve Leviathan (532 milyar metreküp) sahaları takip etmiştir (Özgöker ve Çelik akt. Çomak, 2015: 263). En son Mısır açıklarındaki Zohr bölgesindeki keşifle, Doğu Akdeniz’in enerji kaynağı potansiyeli başta AB olmak üzere diğer ülkelerin dikkatlerini bu bölgeye yoğunlaştırmasına sebep olmuştur. İsrail öncülüğünde yapılan bu keşiflerle, İsrail’in doğal gaz pazarında bölgesel bir aktör olma potansiyeli gelişmiştir. İsrail’in bu keşiflerinin ardından 2011 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Mısır, Doğu Akdeniz’de yeni doğal gaz alanları keşfetmişler ve akabinde 2011 yılının sonlarında Amerikalı Noble Energy şirketi tarafından Kıbrıs yakınlarında Aphrodite sahası ve 2015 yılında İtalyan ENI şirketi tarafından Mısır yakınlarında Zohr enerji sahası bulunmuştur. Bu keşifler Mısır için kendi doğal gaz ihtiyacının büyük bir kısmını karşılama fırsatı doğurmuştur. Lübnan’ın ise henüz doğal gaz keşifleri yapmamakla birlikte, jeolojik veriler incelendiğinde önemli doğal gaz rezervlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır (CRS, 2016). Ayrıca Rusya’ya ait doğal gaz şirketi Soyuzneftgaz, 2013 yılının sonlarına doğru Suriye ile ilk kez Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının keşfine başlamak için 90 milyon dolar değerinde 25 yıllık bir anlaşma imzalamıştır (Foreign Policy, 2013). Özellikle Doğu Akdeniz’de son yıllarda enerji keşifleri sonrasında bölgenin enerji havzası özelliği çok daha önemli bir hale gelmiştir (<http://bruegel.org/>, 2017).

Şekil 3. Doğu Akdeniz’deki Doğal Gaz Sahaları ve MEB Sınırları

ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu (USGS) verilerine göre, İsrail'in kontrolündeki Levanthan yatağında sadece 3.4 trilyon metreküp doğal gaz rezervinin bulunduğu düşünülürse; İsrail, Lübnan, Kıbrıs ve Suriye yakın dönemde bölgedeki zengin doğal gaz keşifleri ile ilgili olarak çeşitli ittifak ve çekişmeler yaşayabilecektir. Örneğin Kıbrıs Adası doğal gaz planlarının, KKTC'yi destekleyen Türkiye ile GKRY'yi destekleyen Rusya arasında ilerleyen dönemde Doğu Akdeniz'de iki ülke arasında bir anlaşmazlığa neden olabileceği değerlendirilmektedir. Bu konuda sondaj yapan ülkelerden İsrail, kendi doğal gaz üretim tesislerinin güvenliğini sağlamak için iki adet Alman silahlı firkateyni alımını gerçekleştirmiştir. ABD, İsrail ve Yunanistan ise açık denizdeki doğal gaz platformlarına gerçekleştirilecek olası saldırılara karşı geri püskürtme tatbikatı da dâhil olmak üzere, üç yıl üst üste birlikte ortak deniz tatbikatı icra etmiştir. 2018 Şubat ayında Güney Kıbrıs'ın uluslararası hukuka aykırı olarak Doğu Akdeniz'de KKTC'nin münhasır ekonomik bölgesini de kapsayacak şekilde doğal gaz arama ruhsatları vermesine tepki gösteren Türkiye, Rumların İtalyan ENİ şirketi aracılığıyla KKTC'nin Gazimağusa kentine 5 mil mesafede tek yanlı ilan ettikleri 3ncü parselde doğalgaz sondajı yapma hamlesini Türk donanmasına bağlı savaş gemileri durdurarak navtex uyarınca deniz altında 35 bin feette arama yapabilen İtalyan Saipem 12000 adlı sondaj gemisinin bölgeye girmesine izin vermemiştir. Rumların bu hamlesine karşı Akdeniz'de bilimsel araştırma yapan bir Alman gemisinin, Girit ve Kıbrıs arasındaki bölüm için Türkiye'ye başvurması üzerine, Türkiye tarafından misilleme yapılarak Girit ve Kıbrıs arasındaki 580 kilometrelik alan için yeni navtex yayımlayarak Alman araştırma gemisine izin verilmiştir.

Diğer yandan Suriye üzerinden bölgeye hâkim olmak isteyen Rusya'nın Gazprom, Rosneft ve Novatek gibi enerji şirketlerini kullanarak Doğu Akdeniz'de enerji alanında yeni hamlelerini artırması beklenmektedir. Bu doğrultuda Rusya, GKRY'ye doğal gaz arama faaliyetleri karşılığında milyarlarca dolarlık kurtarma paketi teklif etmiştir. Rus firmalarının Lübnan'dan doğal gaz çıkarma ruhsatı almak için sıraya girdiği görülmektedir. Bu arada Gazprom da İsrail'in Tamar doğal gaz üretim tesislerinden LNG ihraç etme hakkını garanti altına almayı başarmıştır. En son 2015 yılında keşfedilen ve Doğu Akdeniz'in en büyük doğal gaz sahası olan Zohr'da Rus Rosneft şirketi Aralık 2016'da 1 milyar dolar ile Zohr gaz sahasının %30'una ortak olmuş ve Mart ayında Mısır'dan ham petrol almaya başlamış ve Mısır'a LNG satmak üzere bir anlaşma yapmıştır. Diğer bir Rus şirketi LetterOne, Mısır'ın en büyük doğal gaz üretim projelerinden biri olan BP'nin West Nile Delta projesine ortak olmuştur. Rusya'nın bu şirketleri sadece Doğu Akdenizde değil dünyanın birçok yerinde

faaliyet göstermektedir. Örneğin anonim sermayeli, %50'den fazla hissesi devlete ait olan ve 459.600 çalışanı bulunan Gazprom şirketinin, arama üretim, taşıma, yeraltı doğalgaz depolaması, rafineri ve enerji üretimi gerçekleştirdiği 26 ülke ile gaz, petrol, rafineri ürünleri, LNG ve elektrik satışı yaptığı dünyada 123 ülke bulunmaktadır.

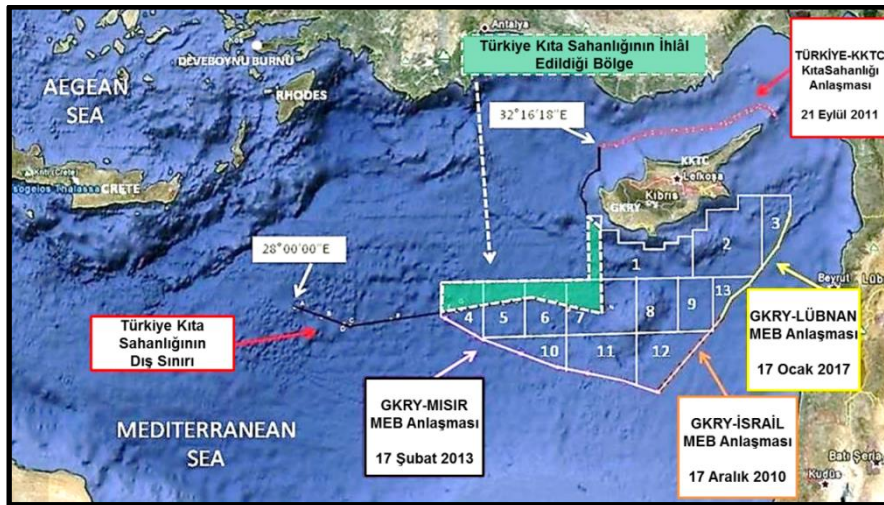
Doğu Akdenizde Enerji Paylaşımında Münhasır Ekonomi Bölgesi (MEB) Sorunları

Doğu Akdeniz açıklarında keşfedilen doğal gaz kaynaklarının sahipliği İsrail, Lübnan, Kıbrıs ve Türkiye'nin de dâhil olduğu bölge ülkelerinde gittikçe açık bir çekişmeye sahne olmaktadır. Doğu Akdeniz'deki karşılıklı Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) iddiaları, Çin denizlerinde yaşanan MEB sorunlarına benzer şekilde, daha büyük kaos ve çatışmalara yol açabilecek potansiyele sahip olabilecektir (Andrews-Speed vd, 2012: 52-54). 1982 tarihli BM Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesine göre; devletler denizlerdeki 12 deniz miline kadar (Bir deniz mili 1,852 km.) olan mesafede ulusal karasuları ile devamında 12 ile 24 deniz mili arasındaki bitişik bölgeyi, en çok 200 deniz miline kadar oluşturulabilen MEB ve 200 ile 350 deniz miline kadar çıkabilen ve doğal bir uzantı sayılan kıta sahanlığı şeklinde ilan edebilmektedirler. Uluslararası sular ve karasuları denize kıyısı olan devletin egemenlik sınırlarını belirtirken; MEB ise denize kıyısı olan devlete doğrudan bazı özel araştırma ve ekonomik kullanım hakları ve doğal kaynakların sahipliğini tanımaktadır. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 55'ten 60'a kadar olan maddelerinde düzenlenen MEB; 200 deniz mili boyunca ülkelere canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi, denize ilişkin genel araştırma yapma hakkı, deniz üzerine tesis inşa etme, denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliği tanıyan hukuki bir kavramdır. Türkiye bu andlaşmayı imzalamadığı ve taraf olmadığı halde, her biri maddesi bir örf adet kuralına dönüşen bu andlaşma ile bağlı olmamak için "ısrarla muhalefet" imkânını sergilemek zorundadır.

Karasuları genişliğini 12 deniz mili ve kıta sahanlığını kıyıdan itibaren 200 m. derinliğe kadar olacak şekilde kabul eden GKRY, Türkiye'ye karşı ilk olarak 2003 yılında Mısır ve ardından 2007 yılında Lübnan ile MEB anlaşmaları imzalamış ve Kıbrıs Adası'nın güneyinde hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin egemenlik haklarını ihlal eden 13 petrol arama ruhsat alanını ilan etmiştir. Aynı şekilde Yunanistan da karasularını, altı deniz mili ve kıta sahanlığı sınırını kıyıdan itibaren 200 m. derinliğe kadar olacak şekilde kabul etmekle birlikte adalara da kıta sahanlığı verilmesini istemekte; bu sayede Türkiye'nin Mısır ile MEB oluşturma hakkını engelleyerek Doğu Akdeniz'den dışlamaya yönelik politikalar izlemektedir (Başeren, 2010: 11-24). GKRY, tek başına KKTC'ini dikkate almadan Kıbrıs adına diğer ülkelerle MEB ilan

etmiş olduğu bölgede, yani yaklaşık 51 bin km² ve on üç parsel bölüdüğü bir alanda hidrokarbon keşiflerine başlaması üzerine Türkiye, hemen güney bölgesinde olup bitenlere karşı tepkisiz kalmayarak; GKRY tarafından KKTC ile bir uzlaşmaya varılmadan adanın tamamını temsilen bir başka ülkelerle anlaşma yapmasına engel olacağını açıklamıştır (Gürel vd., 2013: 26).

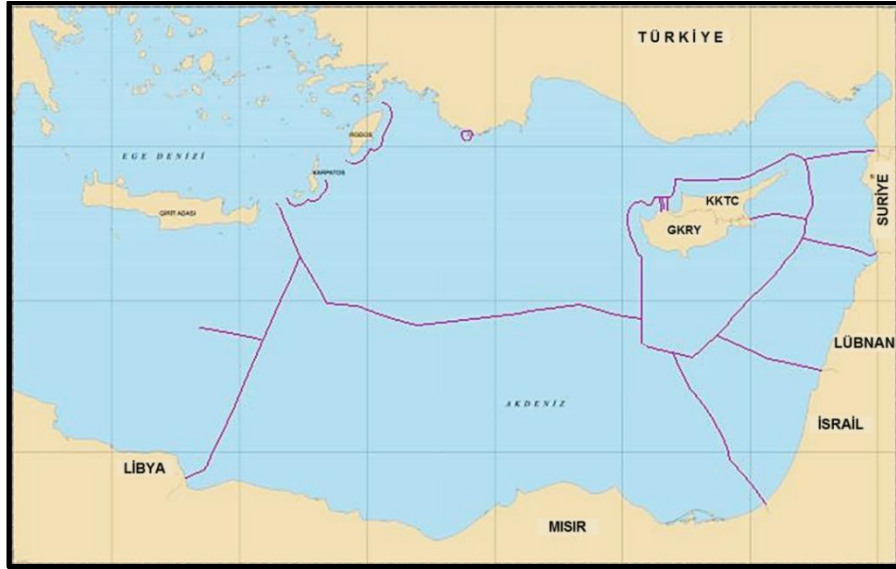
Doğu Akdeniz’de Yunanistan ve GKRY tarafından deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda Türkiye; uluslararası hukuka dayanarak GKRY ile Mısır’ın gerçekleştirmiş olduğu Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırının, bazı adaların özellikle de Türkiye kıyılarına sadece 1.3 km. mesafede bulunan Meis adasının, kendi kıta sahanlığı içinde bulunduğunu belirterek, orta hat esasının hakkaniyete uygun olmadığını ve bu nedenle 32° 16' 18" meridyeni batısında ve 28° 00' 00" meridyenin doğusunda MEB oluşturulurken bu önemli hususun dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu amaçla söz konusu meridyenler arasındaki bölgede Türkiye ile Mısır arasındaki MEB sınırının Türkiye kıta sahanlığının dış sınırına göre çizilmesi ve GKRY’nin sözde ilan ettiği MEB kapsamında, Türkiye’nin kıta sahanlığının ihlal edildiği hususunun daima ileri sürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir (Şekil- 4) (Erciyes, 2012: 11-38).

Şekil 4. GKRY’nin İlan Ettiği MEB’e göre Türkiye Kıta Sahanlığının İhlali

(<http://www.mfa.gov.tr>, 2018)

GKRY, Yunanistan ve Mısır’ın iddialarının aksine Uluslararası hukuka göre, Doğu Akdeniz’e kıyısı bulunan ülkelerin muhtemel MEB sınırlarının, Türkiye’nin kıta sahanlığını ihlal etmeyecek şekilde, Şekil-5’de belirtildiği gibi çizilmesinin gerektiği belirtilmektedir (<http://www.tudav.org/>, 2018):

Şekil 5. Doğu Akdeniz'deki Muhtemel MEB Sınırları

Sonuç ve Tartışma

AB ile Rusya arasındaki enerji bağımlılığı meselesi Rusya lehine siyasi ve ekonomik politikalar oluşturabilmesine olanak sağlarken; AB'nin artan doğal gaz ihtiyacı ile yaşanan enerji kesintileri Birliği yeni ve alternatif güzergâhlar aramaya teşvik etmiştir.

Dünyada tüketilen enerjinin yaklaşık %33'ü petrol ve petrol ürünleri, %29'u katı yakıtlar, %21'i doğal gaz kaynaklarından elde edilmekte olup, elde edilen bu enerjinin yarısını sırasıyla Çin, ABD ve AB ülkeleri tüketmektedir. 1970'lerde yaşanan petrol krizlerinin ortaya çıkardığı enerji güvenliği kavramı son yıllarda yaşanan doğal gaz kesintileri ve krizleriyle birlikte yeniden gündeme gelmiştir. Bununla birlikte, enerji arz güvenliği çerçevesinde enerji kaynaklarına ulaşmak, enerjiyi üretmek ve enerjiye ihtiyacı olan bölgelere ve ülkelere güvenli ve sürekli bir şekilde iletmenin hayli zor olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla üretilen enerjinin güvenilir kaynaklardan, makul fiyatlardan, kesintiye uğramadan ve rekabet ortamını bozmayacak şekilde transfer edilmesi de oldukça önem arz eden bir konudur. Aksi takdirde enerji güvenliği tam anlamıyla sağlanamayacağı için, bunun sonucunda enerji zengini olan ülkeler enerjiye ihtiyacı olan ülkeler üzerinde ekonomik ve siyasi baskı oluşturabilme imkânı elde edebilecektir.

AB ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin temelini enerji oluşturmaktadır. Genel olarak enerji üreticisi konumundaki Rusya ile tüketici konumundaki AB, kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını gözeterek bir biçimde bu alanda işbirliği yapmaktadır. AB ekonomik kalkınmayı sağlayabilmek için, doğal gazın, petrolün ve katı yakıtların önemli bir kısmını Rusya'dan temin etmektedir. Başka bir ifadeyle AB, enerjide önemli ölçüde Rusya'ya bağımlıdır. Bu

ekonomik bağımlılık siyasi ilişkileri de etkilemektedir. Rusya özellikle Avrupa'ya enerji transferinde, SSCB'den ayrılan ve büyük ölçüde Rus doğal gazına bağımlı olan eski Sovyetler Birliği ülkelerini devre dışı bırakacak politikalar izlemekte ve farklı ülkelere farklı fiyat politikaları uygulamaktadır. Rusya bu şekilde enerji silahını siyasi ve ekonomik bir güç olarak kullanmaktadır. AB ise enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir.

Türkiye, içinde bulunduğu coğrafya sayesinde Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği kavşak noktada, jeopolitik açıdan stratejik öneme sahip bir ülke konumundadır. Özellikle de dünya enerji kaynaklarının büyük bir kısmına ev sahipliği yapan Orta Doğu coğrafyası ve Rusya gibi enerji arz eden bölgeler ile enerjide büyük ölçüde dışa bağımlı olan AB arasında önemli bir köprü konumundadır. Türkiye'nin bu avantajlı konumundan istifadeyle pragmatik davranarak ve bölge ülkeleri ile işbirliği yaparak, toprakları üzerinden enerji transferi sağlamaya yönelik politikalar izlemesi beklenmektedir. Doğal olarak, enerji rekabetinin kızıştığı bir ortamda Türkiye açısından birtakım fırsatlar ve tehditler ortaya çıkmaktadır. Özellikle son dönemde Doğu Akdeniz'deki enerji keşifleri sonrasında bölge çok daha önemli bir hale gelmiştir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ın, uzun bir süre daha Türk dış politikasının önemli unsurları olmaya devam edeceği değerlendirilmektedir.

AB, 2006 ve 2009 yıllarında Ukrayna üzerinden maruz kaldığı doğal gaz kesintileri sonrasında, bu kapsamda gelecekte yaşanması muhtemel krizleri aşmanın yollarını aramaya başlamıştır. AB'nin enerji ihtiyacını karşılayabilecek petrol ve doğal gaz kaynaklarının bulunduğu bölgeler ve alternatif enerji nakil güzergâhları oluşturma gereksinimleri göz önüne alındığında; siyasi ve ekonomik açıdan istikrarlı bir aktör olarak görülen Türkiye, coğrafi konumu sayesinde önemli bir köprü ülke olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Rusya tarafından Güney Akım projesine alternatif olarak Türk Akımı projesinin ve yakın dönemde Azerbaycan ile TANAP'ın imzalanması, Türkiye'nin ön plana çıkmasını pekiştirmektedir. Dolayısıyla Avrupa, Rusya, Hazar Havzası, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz coğrafyasının merkezinde yer alan Türkiye'nin bölgede önemli bir enerji dağıtım merkezi olmaya aday olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye, AB üyelik sürecinde yürüttüğü çalışmalara ara vermeden Kafkasya ve Orta Asya gibi yeni açılımlara imza atmayı düşünmektedir. Ancak bu açılımları yaparken bölgede söz sahibi olan Rusya ile rekabete dayalı bir politika yerine, öncelikle ekonomik işbirliğine dayalı bir politika izlemesi beklenmektedir. Türkiye; diğer taraftan Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi jeokültürel açılımlar yapabilme potansiyeli olan bölgeler ile de benzer politikalar

geliştirebilir. Ancak Türkiye özellikle çatışma ve istikrarsızlığın süregeldiği bu bölgelerde uzun süreli ve sağlıklı bir işbirliğinin vazgeçilmez unsuru olan barış, güven ve istikrar ortamını sağlamak için öncelikle kendi üzerine düşen görev ve sorumlukları yerine getirmelidir.

Bölgesel bir güç olarak nitelendirebileceğimiz, G20 ve NATO'nun önemli bir üyesi olan Türkiye, çok yönlü bir dış politika izleyerek ve ABD, AB ve Rusya gibi küresel güçlerle birlikte ortak politikalar geliştirebilir. Enerji ise bu politikaların temelinde yer alabilir. Jeopolitik açıdan Türkiye'nin bulunduğu coğrafya, hem enerji kaynaklarına olan nisbi yakınlığı, hem de enerji transfer yolları üzerinde olması sebebiyle kendisini bu devletlerin politikalarının kesiştiği noktada bulacağı için proaktif ve pragmatik bir duruş sergileyebilir. Bununla birlikte günümüzde önemi her geçen gün artan enerji arz güvenliği politikalarını sürekli olarak gözden geçirerek küresel güçlerle politikalarını örtüştürebilir. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde enerji tedariğinin ve enerjinin sürekli bir şekilde ve makul fiyatlardan temini konusunun, yani enerji güvenliğinin önemi her geçen gün daha da artmaktadır. İşte bu noktada Türkiye için ortaya yeni tehditlerin ve fırsatların çıkabileceği düşünülmektedir.

Türkiye'nin enerji alanındaki ikili ve çok taraflı işbirliği ile büyük enerji yatırımlarına imza atarken dikkatli davranması beklenmektedir. Özellikle enerji üssü olma yolunda önemli mesafeler kateden Türkiye'nin, Doğu ile Batı arasında sahip olduğu doğal köprü vazifesini kendi lehine çevirip, enerji piyasasında söz sahibi olan aktörlerle kendi ulusal çıkarlarını muhafaza edebileceği ilişkiler kurması gerektiği düşünülmektedir. Diğer taraftan Balkanlar'dan Kafkaslar'a, Orta Doğu'dan Karadeniz'e uzanan geniş bir coğrafyaya ev sahipliği yapan Türkiye, enerji alanında sadece bir transit ülke konumunda olmayıp; BOTAŞ ve TPAO gibi önemli enerji şirketleri aracılığıyla ülkesinde ve bölgesinde petrol ve doğal gaz arama ile boru hattı inşaa faaliyetlerine hız verebilir. Hatta bu şirketlerin çoğunluğuna devletin sahip olduğu GAZPROM ve SOCAR benzeri bir şirket çatısı altında birleşmesinin tek elden ve hızlı karar alma konuları bakımından faydalı olabileceği hususu değerlendirmeye alınabilir. Bu bağlamda AB ve Rusya ile izlenecek politikalarda Türk Akımı ve TANAP gibi büyük projeler sayesinde Karadeniz'in etkinliği artırılabilir. Avrupa'ya enerji transferi sağlayacak projeler bu açıdan önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca ABD'de son yıllarda ortaya çıkan kaya gazı teknolojisi yakından takip edilmek suretiyle Türkiye'deki kaya gazı rezervleri araştırılabilir.

MEB kavramı gereği, ülkeler kendi kıyı şeritlerinden itibaren denize doğru ikiyüz deniz miline kadar olan bölgede, deniz altında ve üstündeki her türlü doğal kaynağı ve enerjiyi kullanabilme ve işletebilme hakkına sahiptir. Bu kapsamda Türkiye, KKTC ile birlikte hareket etmek suretiyle bu bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının kullanılması ve işletilmesi noktasında işbirliği yapmaktadır. Diğer taraftan Yunanistan, bu alanda Kıbrıs Adası'nın tamamını temsilen GKRY ve İsrail ile işbirliği yapmakta olup, bununla birlikte Türkiye'yi devre dışı bırakmayı ve çıkarılacak enerji kaynaklarının AB'ye transferi konusunda kendi denizlerini ve topraklarını kullanmayı istemektedir. Türkiye bu hususta dikkatli ve proaktif bir politika izleyerek, kendi denizleri ile toprakları üzerinde kurulacak boru hatları vasıtasıyla bölgedeki enerjinin Avrupa'ya daha az maliyetle, daha güvenli ve kesintisiz olarak taşınacağı tezini savunmaya devam edebilir. Bu sayede Türkiye'nin, Avrupa, Rusya, Hazar Havzası, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz arasında enerji dağıtım merkezi olma potansiyelini daha da güçlendirerek enerjiyi daha ucuza temin etme ve enerji piyasasını kontrol etme imkânına sahip olabileceği değerlendirilmektedir.

Doğu Akdeniz'deki limanlar üzerinden Avrupa'ya geçiş güzergâhlarına olan coğrafi yakınlığı sayesinde enerji jeopolitiğinin önemli bir parçası olmuştur. Bölge, Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğindeki önemini soğuk savaş döneminde de korumuş ancak Irak'ın kuzeyindeki petrol üretiminin güneydeki alanlara doğru kaymasıyla birlikte Basra Körfezi'nin enerji jeopolitiğindeki önemi artmış, dolayısıyla Doğu Akdeniz nispeten önemini kaybetmeye başlamıştır. Bölgede gelişmekte olan ekonomik kaygılardan dolayı Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı 1977 yılında kurulmuş ve sonrasında 1990'lı yıllarda ortaya çıkan Körfez savaşıyla birlikte başlayan kısmi kesintilere ve kapasitenin azaltılmasına rağmen Türkiye açısından önemli olmuştur. Ayrıca Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın devreye girmesiyle birlikte Ceyhan Limanı, Levant'ın önemli enerji merkezlerinden biri olmaya aday olmuştur.

Son yıllarda Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz rezervlerinin şimdilik AB'nin ihtiyaç duyduğu enerjinin büyük bir kısmını karşılaması beklenmese de, devam eden arama faaliyetleri sonucu ortaya çıkabilecek daha büyük miktardaki doğal gaz rezervlerinin bölgedeki enerji denklemini önemli derecede etkileyebileceği değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Birliğin güvenliği ve büyümesi için Doğu Akdeniz'i kontrol etmenin gerekliliğini fark eden AB, uzun bir süredir askeri alt yapı ve kabiliyetlerin geliştirildiği GKRY'yi 2004 yılında tek taraflı bir şekilde Birliğe üye olarak kabul etmiştir

Türkiye'nin dinamik ekonomisi, stratejik konumu ve AB'nin dış politikası ve enerji güvenliğine katkı sağlayan bölgedeki rolü düşünüldüğünde, Birlik için önemli bir ülke olduğu değerlendirilmektedir. Bilindiği gibi Türkiye, Gümrük Birliği sayesinde büyük oranda AB'ye entegre olmuş ve AB'nin rekabet gücünün önemli bir unsuru haline gelmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin ekonomik ve siyasi açıdan modernleşmesi için AB, önemli bir çapa olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla AB ile aday ülke Türkiye arasındaki ilişkilerin sürdürülmesinin her iki tarafın da yararına olacağı düşünülmektedir.

Türkiye'nin bölgede enerji dağıtım merkezi olma yolundaki girişimleri ve AB ile birlikte ortak ihtiyaçları dikkate alındığında, AB ve Türkiye bazı önemli enerji konularındaki işbirliğini güçlendirmeye karar vermiştir. Son dönemde AB ile Türkiye özellikle dış politika ve güvenlik politikaları üzerine kurulan siyasi diyalogu yoğunlaştırmıştır. Bu bakımdan Türkiye ve AB'nin komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ile birlikte Türkiye'nin, AB'nin dış politikası ve enerji güvenliğine önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Türkiye'nin ayrıca Kuzey Afrika, Orta Doğu, Balkanlar ve Güney Kafkasya'da gerçekleştirdiği siyasi diyaloglar AB ile ortak çıkarları konusunda önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, AB'nin enerji bağımlılığını azaltmak için alternatif enerji güzergâhı arayışları, Rusya'nın enerji hâkimiyetini korumak için Akdeniz'e inme arzusu, ABD'nin söz konusu aktörlerin bölgede kendisinden daha etkin bir rol üstlenmesini istememesi, İsrail'in enerji ihraç eden bir ülke konumuna gelmesi durumunda izole edilemeyeceğine inanması, Yunanistan ve GKRY'nin birlikte hareket ederek ortaya çıkacak olası alternatif enerji güzergâhı sayesinde zayıflayan ekonomilerini güçlendirmek istemeleri ve Mısır'ın keşfedilecek yeni doğal gaz kaynakları sayesinde İsrail'den enerji ithal etmektan kurtulmayı ümit etmesi dikkate alındığında; Türkiye'nin bu coğrafyadaki etki ve nüfuz alanı ile birlikte sahip olduğu stratejik önemini korumaya devam edeceği düşünülmektedir. Diğer taraftan Doğu Akdeniz'de var olan Kıbrıs sorununun AB-Türkiye ilişkilerinin yumuşak karnı olmaya devam edeceği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, AB'nin Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltma konusunda Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına ihtiyacının olduğu, coğrafi konumu ve proje maliyetleri dikkate alındığında bunun Türkiye üzerinden boru hatları ile gerçekleştirilmesinin en uygun yöntem olacağı da görülmektedir. Bu sayede Türkiye açısından, AB ile enerji alanında işbirliği artırma ve doğal gazı daha ucuza satın alabilme ile bölgedeki enerji dağıtımını kontrolü altına alabilme gibi önemli fırsatların ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Son olarak, Türkiye'nin bölgede tam anlamıyla bir enerji dağıtım merkezi haline gelebilmesi için, AB üyeliği sürecinde enerji alanında kazan-kazan mantığıyla işbirliği

yapması ve bu sayede AB ile Doğu Akdeniz arasında köprü vazifesi görmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Andrews-Speed, P. vd. (2012). *The Global Resource Nexus: The Struggles for Land, Energy, Food, Water, and Minerals*. *Transatlantic Academy*, Washington.
- Arcuri, A. (2013). *The Rise of a New Superpower: Turkey's Key Role in the World Economy*. *Springer Briefs in Economics*.
- Başeren, S. H. (2010). *Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyumsuzluğu*. TÜDAV Yayınları, İstanbul.
- Biresselioğlu, M. E. (2011). *European energy security: Turkey's future role and impact*. Palgrave Macmillan UK.
- Çomak, H, & Sancaktar, C. (2015). *Enerji diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Dudău, R., & Guedes, A. M. (2011). *Energy politics in the black sea region*.
- Dursun, S. (2011). *Avrupa birliğinin enerji politikası ve Türkiye*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ediger, V. Ş v.d.(2012). Levant'ta büyük oyun: Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(33).
- Erciyes, Ç. (2012). *Maritime Delimitation & Offshore Activities in the Eastern Mediterranean*. *Turkish Ministry of Foreign Affairs*.
- Goldman, M. I. (2008). *Petrostate: Putin, Power, and the New Russia*, Oxford University Press, New York.
- Güneş, M. (2016). *Avrupa Birliğinin çevre ve enerji politikalarında Doğu Akdeniz gazının tehdit ve imkânları*. Uluslararası Akdeniz'de Çevresel Güvenlik Konferansı.Kıbrıs.
- Gürel, A. Mullen F., & Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios*. Prio Cyprus Centre, PCC Report 1/2013.
- Hıatt, S. (2015). *Bir ekonomik tetikçinin itirafları 3: Küresel kriz ve büyük resim*. İstanbul: April Yayıncılık.
- Pamir, N. (2016). *Enerjinin iktidarı: enerji kaynaklarını elinde tutan dünyayı elinde tutar*. İstanbul: Hayykitap Yayınevi.
- Taştan, V. (2013). *Güney Gaz Koridoru: Yeni Enerji Düzeninde Avrupa Enerji Güvenliği, Rusya, Türkiye ve Güney Kafkasya Üzerine Oyun Teorik Uygulama*. EY International Congress on Economics I, Paper id 24.
- Victor, D. G., & Yueh, L. (2010). The new energy order. *Foreign Policy*, 89(1).
- Yergin, D. (2006). Ensuring energy security: old questions, new answers. *Foreign Affairs*, 85(2).
- Yıldız, D. (2008). *Akdeniz'in Doğusu: Tarihi geçmişi, stratejik önemi ve su sorunu açısından*. İstanbul: Bizim Yayınlar Kitapevi.

Çevrimiçi Kaynakça

- <https://www.iea.org/> (Uluslararası Enerji Ajansı)
- <https://www.eia.gov/> (ABD Enerji Enformasyon İdaresi)
- <https://ec.europa.eu/> (Avrupa Komisyonu)
- <http://www.eurogas.org/> (Avrupa Gaz Kuruluşu)
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>(CIA World Fact Book)
- <https://www.usgs.gov/> (ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu)
- <https://fas.org/sgp/crs/> (ABD Kongresi Araştırma Merkezi)
- <http://www.mfa.gov.tr> (T.C. Dışişleri Bakanlığı)
- <http://www.ab.gov.tr/> (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı)
- <http://www.enerji.gov.tr> (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı)
- <http://www.tanap.com/> [Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)]
- www.botas.gov.tr [Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ)]
- <http://turkstream.info/tr/> (Türk Akımı Projesi)
- www.tudav.org/ (Türk Deniz Araştırmaları Vakfı)
- [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/535007/EXPO_STU\(2016\)535007_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/535007/EXPO_STU(2016)535007_EN.pdf), The EU's Energy Diplomacy: Transatlantic and Foreign Policy Implications (20.11.2017)
- <https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/energy.pdf>, The European Union Explained Energy, (13.11.2017)
- http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Consumption_of_energy (06.05.2017)
- <https://www.iea.org/statistics/resources/unitconverter/> (13.09.2017)
- [http://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484\(2016\).pdf](http://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484(2016).pdf), International Energy Outlook 2016, (12.11.2017)
- <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatlari-ve-Boru-Hatti-Projeleri,Uluslararası-Boru-Hatlari-ve-Boru-Hatti-Projeleri> (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı), (24.12.2017)
- <http://www.mfa.gov.tr/akdeniz-icin-birlik.tr.mfa>, Akdeniz İçin Birlik, (05.02.2016)
- <http://www.ab.gov.tr/files/SEPBYayinlarVeraporlar/enerjikitap.pdf>, Avrupa Birliği Sürecinde Enerji Faslı, (12.11.2017)
- http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/avrupa_birligi_ve_enerji_guvenligi_siyaset_ekonomi_ve_cevre_f74c1d2e-7374-45bb-891f-ce5478aad109.pdf, Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre, (12.11.2017)
- <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20160224521296.pdf>, Rusya-AB İlişkilerinde Yeni Enerji Sorunu: Kuzey Akım-2 Projesi (BİLGESAM), (21.11.2017)

Extended Abstract

The importance of energy as a subject in the world is getting more crucial. Growing economies such as United States, European Union (EU), China and India demand more energy as a result of their economic growth; while it is being discussed that we need renewable and sustainable energy resources due to the fact that fossil fuels run out and harm the environment. As a result of carbon emissions, global warming and similar negative environmental effects are getting serious problem for the earth. Therefore, increasing energy efficiency, tending to use renewable energies, fighting for environmental pollution and global climate change are of the greatest importance. However environmental friendly and renewable energy production are not sufficiently available at expected levels. Energy also has always been an important factor especially for the global and regional actors to acquire and maintain power. Countries rich in energy resources such as oil and natural gas can use this power factor as a political and economic pressure tool.

EU's primary founding objective was to manage energy resources effectively under the union umbrella and constitute a common energy policy. EU with Lisbon Treaty entered in to force in 2009, has determined union's energy policy and targets. In this context, EU aims to increase energy competition and care about environmental protection besides ensuring energy security, energy efficiency, improving renewable energy resources and creating energy networks within the union. EU has also introduced Energy Policy which aims to make energy-rich countries help energy needing countries in the union, to guarantee that the contracts are in accordance with the EU laws and to make the governments enforce approved agreements. Basically, energy requirements of the union, vulnerability and insufficient transfer networks oblige the member states to cooperate and coordinate strongly.

The energy security concept which emerged following the 1970's oil crisis has reappeared along with the energy cuts and crises over Ukrain that occurred in the last decades. For EU which is one of the biggest industries to be able grow and develop, supplying sufficient energy from reliable sources uninterruptedly and with reasonable prices, that is called energy security, is considered as an essential element. Because energy cuts may cause regional or global crises. Therefore EU develops new policies such as improving gas storage and transfer capacities to guarantee its energy security. Although EU's Energy Policy seeks for a common natural gas price from Russia but realizing that the common price means the most expensive price for all, it compels EU to think about the Energy Policy again.

Energy consuming countries may try to find new energy suppliers or resort to energy mix using various energy resources. EU which pays for energy approximately 350 billion euros annually is the primary energy consumer of Russian energy resources and dependent to its main energy producer significantly. Energy is one of the fundamental and key elements of Russian foreign policy, not only the most valuable export item but also a political and economic tool to be used against EU, NATO's expansion and the surrounding countries. Russia has been cutting the energy to Europe and using price discrimination, which risks EU's energy security and causes disputes between the member countries. Russia is also pursuing policies to transfer energy resources to Europe by establishing its pipelines aiming to by-pass Soviet Bloc Eastern Europe countries. Therefore EU is seeking ways to reduce the energy dependence to Russia by increasing energy resources diversity and searching for alternative energy routes.

In order to compete with EU-backed Nabucco which was cancelled in 2013 and ongoing Southern Gas Corridor (SCP, TANAP and TAP) projects; South Stream project which was planned with political goals by Russia and criticized by EU Commission due to not being in accordance with the EU laws, immediately after cancelled by Russia and The Turkish Stream project was introduced instead in 2014. Russia also proposed EU Nord Stream 2 project parallel to Nord Stream 1 which was activated in 2011. However EU is reluctant to accept this project for now among the arguments that Nord Stream 2 pipeline would increase the dependence to Russia.

Throughout the history, Turkey has been maintaining political, economic, social and cultural relationships with Europe, Caucasus, Central Asia, Middle East and Eastern Mediterranean. In this regard Turkey, an important G20 and NATO member, is a geopolitically and geostrategically important country with its proximity to the energy rich regions and energy transfer routes. Cooperation with Turkey may help EU to reduce its energy dependence to Russia and to ensure its energy security. The relationship between EU and Turkey, partly integrated to the union with Customs Union, is expected to lead to broader cooperation in energy field with a win-win situation. EU considers its member state Turkey as a reliable and stable partner in the region for its energy security and supports Turkey politically and economically. It is argued that thanks to Turkish Stream and TANAP projects, Turkey will be an important energy hub and create competition environment in the region. The ongoing energy projects will also enable Turkey control the energy distribution and pricing in the region.

The newly discovered natural gas resources in the Eastern Mediterranean, which has been keeping its importance historically, has a potential for ensuring the EU's energy security with regard to its energy diversity policies and alternative energy routes quest. It is not clear yet if ongoing conflicts over the natural gas discoveries, exclusive economic zones and delimitation of maritime areas in the south of the Cyprus Island among Turkey, Greece, Turkish Republic of Northern Cyprus and Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus will be resolved and give the way to reunion of the island. In the meantime actors in the Eastern Mediterranean has been calculating to export the potential natural gas resources to EU, which is expected to serve for relieving EU's energy dependence to Russia. In the future it is likely that the region will be either a cooperation or conflict zone.

In the study, the growing importance of energy resources in the context of EU-Russia energy dependence and transporting the potential Eastern Mediterranean natural gas resources to Europe through Turkey, as an alternative to ensure the EU's energy resources diversity and energy security are the main discussion points.